

A NÉPKÖZÖSSÉGI ESZME PROBLEMATIKÁJA¹

A NÉPKÖZÖSSÉGI GONDOLAT, amint az a világháborút követő kisebbségi mozgalmakban mind erősebben kifejezésre jut és általánosan elfogadott kisebbségi ideológiává válik, a nemzeti eszmének, illetve a népek önrendelkezési jogának egyik logikus következménye. A népek önrendelkezési joga a háború folyamán olyan értelemben s avval a közvetlen céllal lett propagálva, hogy az egyazon nemzetiséghez tartozók közös nemzeti államot létesítsenek. Tekintve egyrészt, hogy ez az egész vonalon nem volt megvalósítható, másrészt nem is akarták megvalósítani, sőt hatalmi érdekekből ennek az eszmének bizonyos meglévő formáit is megsértették, mint például a magyarság esetében, a békeszerződésekkel kapcsolatban megteremtették ennek az eszmének a korrektúráját, a kisebbségi szerződéseket. A kisebbségi szerződések az egyes államokban élő kisebbségeket védik, de olyformán, hogy nem ismerik el a kisebbséget mint kollektivitást, hanem csak a kisebbséghez tartozó egyéneket részesítik védelemben. A szociológiai valóság ennek a jogi álláspontnak ellentmond. Nemcsak az egyes kisebbségi népcsoportok képeznek bizonyos fokig homogén közösséget, hanem ezek a népcsoportok az államukon kívül élő azonos nemzetiségű csoportokkal is bizonyos fokú szociológiai egységet, más szóval népi közösséget képeznek. A népek önrendelkezési joga elismerte ennek a népi közösségnek államalkotó jogát, amiből következik, hogy ennek az államhatároktól független népi közösségnek olyan szervezett közösségi formáját is el kell ismernie, amely az állam

¹ Szívesen kiadjuk a kisebbségi kérdés egyik kiváló szakértőjének ezt a tanulmányát, mely egy reánk, magyarokra nézve is rendkívül fontos kérdés egész komplexumát világítja meg, bár sem minden részletét, sem minden módszerét nem tudjuk egészen magunkévá tenni. Folyóiratunk nézetét ebben a kérdésben Szász Zsombor állandó kisebbségi cikkei, Gratz Gusztávnak alább idézett dkké, és a szerkesztőnek Népiség, nemzet és állam c. (XXII. 285.) tanulmánya fejezik ki, melyek a német szellemi világból származó fogalomnak és eszmerendszernek a magyarságra való hatását is körülírják. Alig csatlakozhatnánk oly felfogáshoz, mely a népközösségi eszmét mint Európában egyetlen és kötelező formát állítaná fel, hiszen köztudomású, hogy pl. az egész XIX. század folyamán a francia és német nemzetiségi eszme, két egymásnak ellentmondó konstrukció, egymás mellett állott fenn és érvényesült Európa más népeinél is,—a magyar történelmi nemzettudat éppen nem oly egyedülálló és elavult, mint a kizárólag „Volkstum“-kutatók néha feltűntetik. Teljesen igaz van szerzőnek, amikor végső következtetésként az „egyes esetek különleges körülményeinek figyelembe vételét“ ajánlja, — ily rugalmasság nélkül pl. a tanulmányában említett népközösségi „tudatosítás“ súlyos veszélyeket rejthet magában történettel bíró tájakon, mint ezeket a veszélyeket a szatmármegyei falvak visszánémetesítési kísérlete elég világosan mutatja.

jogait tiszteletben tartja, azonban a meglévő szociológiai egységet élesebben domborítja ki s a közösségi életet megkönnyíti. A népi egyéniségektől ily irányú szervezkedést már csak azért sem lehet jogosan megtagadni, mert hiszen a népek önrendelkezési joga alapján a nemzeti államban a népi egyéniségeknek egy sokkal magasabb szervezési formája nyert elismerést.

Mit akar a népi közösség? Elsősorban szervezetet, a szociológiai valóságot szervezett formába önteni. Evvel a kérdéssel kimerítőbben az 1930-ban megtartott VI. Nemzetiségi Kongresszus foglalkozott. A kongresszuson elhangzott beszédek és határozatok könyvalakban is megjelentek 1931-ben Wilhelm Braumüller, Wien, kiadásában. A „Nation und Staat“ című Bécsben megjelenő folyóirat pedig többek között 1932. évi áprilisi számát szenteli ennek a kérdésnek és újból közli a kongresszus határozatait és az elnök bevezető beszédét. Kiindulván abból a megállapításból, hogy az európai kultúra a népek mint önálló közösségek szellemi életének a megnyilatkozása és hogy ezt a kultúrát fenntartani és fejleszteni csak úgy lehet, ha a népek kulturális egyéniségüket ápolni tudják, szükségesnek tartja a népek kulturális működésének céltudatos megszervezését. Ezeknek a szervezeteknek függetlenül a politikai helyzettől a népközösségek totalitását kell magukba foglalniok. Egyes nemzeteknél már mutatkoznak ilyen szervezkedési törekvések, amit a kongresszus örömmel üdvözöl. Az egyes szervezett népközösségeket a kölcsönös megbecsülés jegyében egy nagy átfogó szervezetbe kellene tömöríteni, miáltal a kis népek fejlődési szabadsága biztosítható volna. Kiemeli a határozat, hogy a népközösségi szervezeteknek az állam jogait nem szabad megsérteniük. A nemzeti eszmét nemzeti államok létesítésével sohasem lehet teljes mértékben megvalósítani. Ez, legalább kulturális tekintetben, csakis a népközösségek megszervezésével érhető el. Úgy az elnök ezen beszédéből, mint az itt közölt határozatból világosan kitűnik, hogy a népközösségi szervezetnek tisztán csak kulturális térre szabad szorítkoznia. A következő évi kongresszus elnöki beszédéből ez újólag és élesen domborodik ki. Dr. Wilfan elnök kiemeli, hogy ennek a szervezetnek kizárólag kulturális céljai lehetnek és kizárólag kulturális feladatokat teljesíthet.

A népközösségi mozgalom közvetlen törekvése olyan szervezetek megvalósítása, melyek az illető nép kulturális intézményeit magukba foglalják. Vagyis egy központi szerv létesítése, melyben úgy a kisebbségi népcsoportok, mint az anyaállam kiküldöttei helyet foglalnak. A népközösségi mozgalom elindulása óta valóban több nép igyekezett erre az útra lépni. Így a magyarok, lengyelek, csehek, litvánok, németek stb., akik részben kongresszusokon, részben az egész népre kiterjedő szervezetekben igyekeznek a népközösségi gondolatot megvalósítani. Nyugodtan állíthatjuk, hogy ez a gondolat konkrét szervezetekben kezd itt is, ott is megvalósulni. A szervezetek tökéletesebb kipítésének akadályát általában azon államok ellenállásában látták, melyeknek fennhatósága alatt a kisebbségek élnek. Az európai nemzetiségek VII. kongresszusán Werner Hasselblatt panasolja, hogy az állami szuverenitás ezen a téren különösen érzékeny. Számatalan nemzetközi szervezet létezik, melyek működését az állam nyugodtan túri s melyektől

nem félti szuverenitását. Miért helyezkedik az állam a népközösségi mozgalommal szemben más álláspontra? Hasselblatt szerint azért, mert Európában az a téves felfogás uralkodik, hogy az állam csak egy nemzetiségnek lehet az életformája. A VI. kongresszus is megköveteli a kormányoktól, hogy a népközösségi szervezkedést ne akadályozzák.

Ezen előzmények után meglepő volt a legutolsó XI. kongresszus meghívójában és határozatában erre a kérdésre vonatkozóan kifejezésre jutott álláspont. A meghívó ismerteti az egyes pontokat és a 4. ponthoz, mely az államfeletti népközösség határaival és veszélyeivel foglalkozik, többek között a következő megjegyzést fűzi: a kisebbségi mozgalomnak néphez és államhoz való hűség posztulátuma sérelmet szenved, ha a népközösségi eszmét úgy fogjuk fel, mintha az egyben politikai feladatokat is érintene. Ki van zárva, hogy egy állam eltűrhesse azt, hogy polgárainak az állam iránti politikai magatartását kívülről befolyásolják vagy éppenséggel irányítsák. A kérdéshez többek között a kongresszus főtájkára, Dr. Ewald Ammende is hozzászólott, aki beszédében kifejtette, hogy a nemzetiségeknek politikai téren teljes mértékben meg kell őrizniük cselekvési szabadságukat és magukat az államérdek elvétől kell vezetetniük. Ez vonatkozik elsősorban úgy a politikai mint gazdasági kérdésekre. Az államfeletti népközösségnek kizárólag nemzetkulturális téren szabad működést kifejtenie. Ilyen értelemben határoz a kongresszus is, amely kimondja, hogy a népközösségnek „elsősorban a szellemi-kulturális élet, valamint a humanitárius szolidaritás és a nép összes részeinek kölcsönös támogatásában szabad valóságos és jogi megtestesülését találnia... Az államfeletti népközösségnek nem szabad egy állam hatalmi politikájának szolgálatába állania, sem egy állam hatalmi eszközeire támaszkodnia. Az államfeletti népközösséghez való tartozásból adódó kötelességeknek semmi esetre sem szabad az állampolgári kötelességeknek a rovására menni.“

Mi történt, hogy a kongresszus és a kisebbségi mozgalmak vezetői most már nem az államokat támadják, amiről a népközösségi szervezkedésnek nehézségeket támasztanak, hanem magukat a kisebbségeket figyelmeztetik államuk iránti kötelességükre s óva intik attól, hogy a népközösségi eszmének indokolatlan értelmezést adjanak? Dr. Ammende beszédéből megtudjuk, hogy mi történt. Azt történt többek között, hogy a lengyel népközösség egy ülésén oly irányú határozatot hozott, mely szerint a korridorok örökké lengyel kézben kell maradnia. Ezzel a németországi lengyel kisebbség Németország és Lengyelország közötti politikai vitában Lengyelország mellett foglalt állást. Egy másik eset a litvánok kongresszusán játszódtott le, ahol azt a határozatot hozták, hogy a külföldi litvánok megtakarított pénzüket az anyaország közgazdaságának kell, hogy rendelkezésére bocsássák, ami természetesen a saját államuk közgazdaságának a rovására menne. Ilyen kisiklások azután az illető állam részéről represszáliákat vonnak maguk után, ami végül is az egész népközösségi mozgalomnak a rovására megy. Ezért választotta a kongresszus ezen pontjának címéül az államfeletti népközösség határait és „veszélyeit“. T. i. ilyen kisiklások veszélyeztetik az egész mozgalmat.

Ezeket a kisiklásokat megkönnyíti és lehetővé teszi az a körülmény, hogy igen nehéz a népközösség és államközösség között éles határvonalat meghúzni. Dr. Ammende erre is kitér, kijelentvén, hogy az európai fejlődés ma két közösségen nyugszik, az állami közösségen és a népi közösségen, mely körülményben nagy konfliktusi lehetőségek rejlenek. Ennek a tételnek igazolására meg kell állapítanunk, hogy a népközösséget alkotó elemek és az államközösség alkotó elemei nem teljesen függetlenek egymástól, hanem a kettőnek sok közös eleme van, melyeknek hatása és jelentősége mindegyik közösségre nézve nem abszolút, hanem nagy mértékben függ az illető népcsoport különleges helyzetétől. Ezt a kérdést Gratz Gusztávnak a „Magyar Szemle“ 1932 augusztusi számában közölt tanulmánya: „Államközösség és népközösség“ élesen megvilágítja. Gratz kimutatja, hogy az egyénben meglévő és érvényre jutó kultúrtevézők nem kizárólag a népközösségből erednek, illetve az egyént nem kizárólag a népközösséggel kötik össze, hanem ezt részben az állami környezet is determinálja. Hivatkozik egyik vezető kisebbségi politikusnak a kijelentésére, ki hasonló nézetet vall. A kérdés ezen részének még van egy más oldala is. A népközösségi szervezet, amint azt a különböző kongresszusi határozatok bizonyítják, tisztán csak kulturális tere akar szorítkozni és elítéli mindenféle politikai tevékenységet. Gratz nevezett tanulmányában hivatkozik arra, hogy a kultúrának a politikával is vannak érintkezési pontjai s így a népközösségi szervezet révén az államba idegen politikai befolyások is juthatnak, amelyek arra még veszedelmesekké is válhatnak. Ez a lehetőség természetesen adva van, habár nem tartozik a népközösségi eszme belső problematikájához. Egy politikai eszmének az értéke és jelentősége nem függhet attól, hogy a gyakorlatban milyen akadályokba ütközik, illetve hogy a gyakorlatban milyen mellékhatásokat vált ki. Egy politikai eszmének az értéke a saját erkölcsi igazságában rejlik. Ezzel azonban nem akarjuk azt mondani, hogy a népközösségi eszmének egyrészt a kultúrához, másrészt a politikához való viszonyában nem rejlene belső problematika is. Más szóval: a népközösség és államközösség közötti határvonal éles meghúzása a dolog lényege miatt — nemcsak az esetleges melléktünetek miatt — ütközik nehézségbe.

A lényeg t. i. az, hogy bár abszolúte a kultúrát a politikától el lehetne választani, a modern államban azonban a kettőt egymástól függetleníteni nem lehet. A liberális állam, sőt a liberalizmus előtti állam is nagyfokú désinterésment-t mutatott a kultúrával szemben, annak ápolását és fejlesztését az államtól független tényezőknek engedte át. Köztudomású, hogy régebben a népoktatás, de a magasabb fokú oktatás is csaknem kizárólag az egyház hatáskörébe tartozott. Ma nemcsak az oktatás, hanem nagyrészen a kultúra fejlesztése is állami, tehát politikai funkcióvá vált. Hogy ez helyes-e vagy sem, nem tartozik ide: tény azonban, hogy a kultúrtevékenység csaknem az egész vonalon az állami funkciók közé is tartozik, ha nem is kizárólagos állami funkció. Ha lehet is arról vitatkozni, vajjon ez helyes-e vagy sem: ennek az állapotnak a jogosultságát semmi esetre sem lehet kétségbe vonni. Egy közület teljesen szuverenül állapíthatja meg, hogy milyen funkciókat sorol a közvetlen közületi, más szóval állami feladatok közé. Ebből

kifolyólag kettős komplikáció állhat elő a népközösségre. Az állam nem jelentheti ki teljes érdektelenségét a kisebbségi népcsoport kultúrtevékenységével szemben, hanem jogot formál arra, hogy ezt részben ellenőrizze, részben pedig befolyásolja. A népközösség különböző népcsoportokból tevődik össze, kulturális életére tehát különböző államok és azokon keresztül különböző más nemzetiségek is gyakorolnak befolyást. Ugyanakkor az anyaország kultúrája és kulturális élete döntő hatással van a népközösségre. A dolog lényege tehát magával hozza, hogy úgy a kisebbségi népcsoportok államai részéről, mint pedig az anyaország révén politikai hatások szűrődnek bele a népközösségbe. Ezen politikai hatásoknak lehetnek nagyon üdvös következményei, de természetesen nem tagadható, hogy a következmények károsak is lehetnek, különösen akkor, ha egy kisebbség anyaországa nagy politikai hatalommal rendelkezik.

A NÉPKÖZÖSSÉGI MOZGALOM, amint azt a bevezetésben kifejtettük, a népek önrendelkezési jogának logikus következménye. A népközösségek megszervezése azért is jogosult, mert amint azt a VI. Nemzetiségi Kongresszus is kimondja, minden nép, illetve népcsoport nem képes saját nemzeti államot létesíteni és így a nemzeti eszmét legalább kulturális téren kell népközösségek létesítésével megvalósítani. Kétségtelen az is, hogy ezen terv megvalósítása nem ütközik olyan nehézségekbe, mint nemzeti államoknak az egész vonalon való megvalósítása. A népközösségi mozgalom azonban nemcsak azért keletkezett, mert korunk politikai eszméi ezt bizonyos fokig magukkal hozták. Ennek a mozgalomnak mélyebben fekvő rúgói is vannak. Más nemzetiségű környezetben élő kisebbségi népcsoportok fennmaradása nagy mértékben attól függ, milyen szervesen van az össznépi népi életébe bekapcsolódva. Ma az élet mind komplexebbé válik. Az egyén számtalan külső hatásnak van kitéve. Az egyén integrálódása a közösségbe fokozódik, aminek a következménye, hogy a közösség befolyása az egyénre is fokozódik. A kisebbségi egyén, még ha a kisebbségi népcsoporton belül él is, a többségi közület befolyása alá kerül. Ez a befolyás pedig könnyen előidézhetheti azt, hogy a kisebbségi egyén, illetve a kisebbségi népcsoport népi egyénisége elhalványul s idők folyamán teljesen elvész. A természetes asszimilációt a mai modern élet tehát nagy mértékben elősegíti, különösen akkor, ha a többségi nép népi egyénisége sokkal erősebben van kifejlődve mint a kisebbségé. Ha most a kisebbségi népcsoport népi egyéniségét meg akarja őrizni, másrészt az össznépi, melyhez tartozik, súlyt helyez arra, hogy ez a népcsoport egyéniségének megtartása mellett az össznéppel szerves kapcsolatban maradjon, akkor ennek a célnak az érdekében mindkét részről bizonyos céltudatos szervezkedési munkát kell végezni. Ezt a célt szolgálja a népközösség, mint nemzetközi szervezet.

Az elmondottakból azonban még más is következik. A népi egyéniség megtartása, az össznéppel való szerves kapcsolat megőrzése és ápolása végelemzésben az egyén öntudatának a funkciója. Más szóval, az itt vázolt célt csak úgy lehet elérni, ha a kisebbségi ember tudata olyan tartalommal bír, mely ezen cél elérését megkönnyíti.

A gyakorlati élet szempontjából pedig ez azt jelenti, hogy a kisebbségi embert a népközösség érdekében tudatosítani kell. A tudatosítás abban áll, hogy az egyén tudatában már meglévő olyan elemeket fejlesztünk ki erősebben, melyek a kitűzött célnak kedveznek. Amennyiben pedig ilyen elemek csak hiányosan volnának meg, úgy azokat az egyén tudatába be kell vinni, ami nem látszik kilátástalannak azon esetben, ha ezen elemek az egyén életének valóságában és körülményeiben úgy is megvannak.

Ugyanakkor, amidőn a népközösség saját érdekében igyekszik a kisebbségi embert tudatosítani, az állam is jogot formál arra, hogy a kisebbségi embernek mint állampolgárnak öntudatát az állami élet szempontjából kedvező tartalommal töltsse meg. Ha az eszméknek abszolút értéket tulajdonítunk, különösen ha a nemzeti eszmében látunk ilyen abszolút értéket, akkor az államnak ezen jogát csak feltételesen ismerhetjük el, t. i. abban az esetben, ha az állam a nemzeti eszme által szabott politikai feltételeknek megfelel. Más szóval, ha az államon belül csak olyan kisebbségek élnek, melyek önálló nemzeti államot alakítani vagy nem képesek, vagy, mert állami hovatartozásukkal meg vannak elégedve, nem akarnak. Szóval az állami lét, az államközösség mint olyan is képez erkölcsi problémát, mely a gyakorlatban sok esetben nincsen megoldva, vagyis sok olyan állam van, mely létevel a kor erkölcsi elveit megsérti. Bármennyire igaz is ez, jelen esetben ettől a problémától eltekintünk s úgy vesszük, mintha minden államnak, tekintet nélkül a politikai és erkölcsi körülményekre, joga volna ahhoz, hogy polgáraiban az állami öntudatot kifejlessze.

A helyzet mármost az, hogy úgy az állam, mint a népközösség a kisebbségi állampolgár tudatát a maga számára kedvezően igyekszik befolyásolni. Vagyis két különböző tényező két különböző cél érdekében fordul az egyénhez, hogy azt tudatosítsa. Ha arról beszélünk, hogy az egyéni öntudatot bizonyos közösségi elemekkel kell telíteni, úgy ez más szóval annyit jelent, hogy azok a közösségek, melyeknek az érdekében ez a tudatosítás történik, arra törekszenek, hogy az egyén hozzájuk pozitív viszonyba kerüljön, hogy az egyén az illető közösséggel való lelki egyesülésben önmagára nézve értékes célt lásson. Elméletileg ilyen célkitűzés egyszerre különböző közösségek részéről is fennállhat, anélkül, hogy ennek belső ellentmondáshoz kellene vezetnie. Tudjuk, hogy az ember öntudata különböző tartalommal bírhat. Lehetünk egy időben buzgó keresztények, lelkes hazafiak és szenvedélyes szerelmesek. Ezeknek az érzelmeknek egymással nem kell konkurrálniuk. Ámde van olyan tudattartalom is, mely egymással konkurrálhat. Az államközösség és népközösség tudatában ilyen belső ellentmondás lehetséges, habár annak nem kell feltétlenül bekövetkeznie. A két érzelmeknek összeütközése különböző okokból válik lehetségessé. Mindkét fajta közösségnek bizonyos politikai jellege van. Az állami közösség tulajdonképpen nem más, mint politikai közösség. Ugyanakkor a népközösség, bár eredetileg csak szociológiai jellegű, sem mentes a politikai elemektől. Hiszen a népközösséghez tartozó egyes csoportok különböző állami fennhatóság alatt állanak, közöttük az egyik rendszerint saját nemzeti állammal rendelkezik. Nem lehet

tagadni, hogy az a viszony, mely a népközösségen belül az állampolgárok egy csoportja és idegen állampolgárok egy vagy több csoportja között létesül, politikai jelleggel is bír. Ez annál inkább állítható, mert, mint említettük, az egyik csoport, mely saját állammal bír, így önálló politikai tényező is. Tekintve, hogy az állam igényt támaszt arra, hogy polgárainak legfőbb politikai fóruma legyen, az állampolgárság és népközösség közötti konfliktusoknak tág tere nyílik. Fokozza ezt a lehetőséget az a körülmény, hogy mindkét közösség egyazon vagy hasonló tudatelemeket akar saját érdekében aktiválni. Vagyis mindkét közösség ugyanazon vagy hasonló tudatelemek aktiválásával akarja elérni azt, hogy az egyén vele szemben pozitív, igenlő álláspontra helyezkedjék.

Ilyen közös tudatelem különösen olyan kisebbségi népcsoportnál van meg, mely évszázadokon át a többségi néppel közös államot alkot. Az állam a többségi nemzetnek a jellegét vette fel, a kisebbség pedig az államon keresztül bizonyos fokig a többséghez hasonul és azzal közös tudatelemeket vesz fel, illetve fejleszt ki magában. Ilyen közös tudatelem mindenekelőtt a közös történelem. Ha ez a történelem közös eszmék és közös érdekek jegyében folyt le, nem pedig — ami szintén lehetséges és előfordul — az érdekellentét és egymáselleni harc jegyében, akkor ez a közös történelem erős lelki kapcsolatot képez többség és kisebbség között és fontos elemévé válik az állami öntudat kifejtésének. Ugyanakkor a kisebbségnek saját népével is bizonyos fokig közös történelme van s így ugyancsak nem lehet jogosulatlanul mondani a népközösségnek azon törekvését, hogy ezt a közös történelmet a kisebbségi népcsoportnál a saját érdekében tudatosítsa. A közös történelem tehát közösségképző elem úgy az állami közösség, mint a népközösség szempontjából.

A kultúrát általában a népek mint önálló közösségek szellemi élete megnyilvánulásának tartják. Ezt állapította meg a Nemzetiségi Kongresszus 1931-ben. Hasonló felfogást vall Kornis Gyula,¹ aki megállapítja, hogy „a történelem eddigi tanúsága szerint minden kultúra velejében nemzeti kultúra, egy-egy sajátos nemzeti szellem alkotása...“ Ugyanakkor nem tagadható, hogy egy népcsoport kultúrája és kultúrtudata nemcsak a saját fájának értékeiből adódik, hanem arra nagy befolyással van az állami környezet akkor is, ha az illető népcsoport ott mint kisebbség él. Ez sem véletlen, hanem bizonyos fokig a kultúra lényegéből adódik. Kornis Gyula idézett munkájában ezt világosan ki is fejezi, amikor azt mondja: „Mert akárhogyan forgatjuk is a kultúra fogalmát és ennek elemeit: a vallást, jogot, erkölcsöt, tudományt s művészetet, mindezek virágzásának lehetőségét és szilárd keretét csakis a politikai vagyis az államalkotó erők hatékony munkája biztosítja.”

A népközösségi mozgalom egy erkölcsi tételből vezeti le jogosultságát, abból a tételből, hogy az egyénnek fajához, nemzetiségéhez való kapcsolata erkölcsi értéket képez és ez a viszony tovább fejlesztve újabb és újabb erkölcsi értékeket termel. Amidőn a Nemzetiségi

¹ Kornis Gyula: A magyarság a világtörténelemben. Emlékkönyv az Egyetemes Történet megjelenése alkalmából. Magyar Szemle Társaság, 9. oldal.

Kongresszus és Kornis Gyula is azt állítja, hogy minden kultúra alapjában véve nemzeti kultúra, akkor ezáltal a népközösségi mozgalom ezen erkölcsi tételét s vele együtt magát a népközösségi mozgalmat is igazolja, mert hiszen a kultúra nagy erkölcsi értéket jelent. Kornis Gyula második tétele — melynek igazságát szintén nem lehet kétségbevonni — azonban már komplikálja az esetet. Ha a kultúrát az államalkotó erők hatékony munkája biztosítja, akkor a kultúra vagy nem tisztán a nemzet mint faj terméke, vagy pedig a nemzet fogalmát a fajtól külön kell választanunk s a nemzetben oly közösséget látnunk, melyre az állami élet nagy mértékben determinálólag hat. A kérdés eldöntése azonban nem tartozik ide, mégis ebben az eldöntetlen formában is rámutat a népközösségi mozgalom problematikájának egy újabb pontjára: az állami öntudat kérdésére. Az eddigiekben rámutattunk arra, hogy úgy a népközösségnek, mint az államnak jogos törekvése a hozzájuk tartozó egyéneknek saját egymástól különböző céljaik érdekében való tudatosítása. Az államnak és a népközösségnek a törekvései, ha mindkettő erkölcsileg jogosult, legfeljebb párhuzamosak lehetnek, de nem ellentétesek. Amint a kettő tevékenysége egymással ellentétbe kerül, akkor csak az egyiknek a tevékenysége lehet erkölcsileg jogosult. Ha már most elvben elismerjük úgy a népközösség tudatosítást törekvésének jogosultságát, mint pedig az állam ezirányú törekvésének jogosultságát, akkor a kettő között csak a megvalósítás módjában következhet be ellentét. A kérdés problematikája tehát nem az elvi síkban, hanem a gyakorlati megoldásnál állhat elő. A probléma tehát redukálódik arra a kérdésre: meddig mehet adott esetben a népközösség és meddig az állam a tudatosítás! processzusnál? Erre nem könnyű olyan választ adni, amely egyben gyakorlati zsinórmértékül is szolgálhat. Hogy azonban érzékeltessük, miről van szó, két határesetet hozunk fel, melyből a gyakorlati munka szempontjából bizonyos következtetéseket mégis le lehet majd vonni.

Vannak kisebbségi népcsoportok, melyek még nem olyan régen saját nemzeti államukban éltek. Népközösségükben tehát teljesen kielégítették magukat, mert hiszen a népközösség ez esetben a legmagasabb politikai alakulattal, a saját nemzeti állammal rendelkezett. Ezen népcsoport számára államközösség és népközösség azonosak. Ilyen népcsoportnál rendszerint a népközösségi elemek, más szóval a népi öntudat nagy mértékben van kifejlődve, olyannyira, hogy az állami élet elemei csak mint a primär népközösségi elemek projekciójának tűnnek fel és lépnek be az egyén tudatába. Az egyén tudata ilyenkor a saját népiségével van telítve s alig ismer olyan politikai elemet, mely a népiségtől vagyis a népközösségtől független volna. Ilyen tudatállapotban került az illető népcsoport idegen állam fennhatósága alá. Ez a változás szükségessé teszi számára, hogy új fogalmakkal ismerkedjék meg, új tudatelemeket vegyen fel. Megtudja, hogy államközösség és népközösség különböző jelenségek s megzavart, új helyzetében úgy érzi, hogy az új államközösség népközösségével ellentétben áll. Ennek a népcsoportnak a régi államközösség elemeit tudatából ki kell szorítania s az új állam elemeinek helyet juttatnia, öntudatának régi teljességét, mely a népközösség és államközösség azonosságából adódott, érzékenyen szűkítenie kell. A régi államközösségből erőszakosan kiszakított népcsoportnak súlyos lelki áldozatába kerül a régi értékekről való lemondás és olyan újaknak a felvétele, melyekhez semmiféle benső kapcsolat nem fűzi. Az ilyen népcsoport számára a (kisebbségi) népközösségi mozgalomba való teljes integrálódás nem képezhet különös problémát. Lelki egyensúlya éppen

attól függ, hogy népközösségével való kapcsolata magasfokú legyen. Ugyanezt kívánja a benne rejlő erkölcsi értékek megóvása és továbbfejlesztése. Bármilyen bensővé alakul ilyen esetben a népcsoportnak népközösségével való kapcsolata, meglévő értékeket ez a kapcsolat semmiképpen sem veszélyeztet, mert hiszen a meglévő értékek éppen a régi népközösségnek (mely egyben állami közösség is volt) a termékei. Igaz, az új államnak a törekvése is jogosult, hogy ezt a népcsoportot az új államközösségbe lelkileg is erősebben bekapcsolja s tudatát állami elemekkel megtöltse. Ennek azonban az a feltétele, hogy az új állam a népcsoportnak kétségtelen értékeket nyújtson. De fontos feltétel az is, hogy az állam a lényegével együtt járó kényszert ne terjessze ki az egyén lelki életének olyan megnyilatkozásaira, melyek a népiség, tehát népközösség szűkebb szférájába tartoznak. Az új államelemek felvétele akkor fog legkönnyebben megtörténni, ha a népcsoport népiségében továbbra is teljesen kielheti magát, mert csak ily módon lesz képes arra, hogy a népközösség és államközösség különválásával bensőleg is kibéküljön. Az állami öntudat és népi öntudat szintézisét az államnak kell pozitív teljesítmények révén kipótenie, mert hiszen az új állam az a tényező, mely a régi meglévő szintézist felborította. Nem nehéz rájönni, hogy a kisebbségi sorsba került magyarság képez ilyen határesetet.

A másik határesetet olyan népcsoportok képezik, melyek mint bevándorolt telepeselek évszázadokon át mai állami közösségükben élnek. Ilyen kisebbségi népcsoportnál a népi öntudat lehet nagyon halvány, ezzel szemben erősen kifejlődött az otthon tudata (Heimatsbewusstsein). Ha meg is őrizte önálló népcsoport jellegét, ha tudatában is van annak, hogy önálló népcsoportot képez, úgy egy nagyobb nép illetve fajközösséghez való tartozás tudata igen hiányosan lehet kifejlődve. A saját népközösséghez való kapcsolatok nincsenek erősebben kicptve, ellenben benső kapcsolat fűzi a környező többi népcsoporthoz, elsősorban az államvezető néphez. Az államvezető néphez és az otthonhoz való ezen benső kapcsolat nagy mértékben befolyásolja ezen kisebbségi népcsoportnak államához való viszonyát, állami öntudatát. A fenn vázolt határesetben nagy mértékben kifejlődött népközösségi tudattal s kezdetben negatív, majd lassan pozitívvá változó állami öntudattal volt dolgunk. Ebben a második határesetben pedig fordított a helyzet. Ebből azonban nem lehet azt a következtetést levonni, mintha ez utóbbi népcsoport a népközösségi eszme szempontjából nem jönne számításba, mintha a népközösségi mozgalomba való bekapcsolása jogosulatlan volna. A népiség ma általánosan elismert erkölcsi értéket képez, ezért a népi mozgalomban való részvétel az egyének erkölcsi joga. Ha azonban az egyének joga van ahhoz, hogy magát saját népiségében kielje, úgy a népközösségnek is joga van ahhoz, hogy az egyént a maga számára követelje. Ugyanezen elv alapján a népközösségnek joga van ahhoz is, hogy olyan népcsoportot is erősebben magához láncoljon, melynek népi öntudata különböző okokból, mely okok között egy sajátos szociális struktúra is szerepelhet, nincsen nagyobb mértékben kifejlődve. A probléma tehát ennél a második határesetnél, melynél a magyarországi németség szolgálhat példaképpen, szintén nem az elvi síkban áll fenn, hanem a módszerek alkalmazásának kérdésévé redukálódik.

Az első határesetben megállapítottuk, hogy az illető népcsoportban rejlő értékek nagymértékben a népközösségből adódtak. Az új államnak, mely az illető népcsoporttal szemben követelőleg lép fel, tiszteletben kell tartania a népcsoportnak népközösségéhez való régi kapcsolatát. Ha ezt nem tartja tiszteletben, úgy egyrészt meglévő értékeket rombol, másrészt az államközösség és népközösség szintézisének ellene dolgozik, mert az agresszív állam nem képes az illető népcsoport tudatába állampozitív tartalmat belevinni.

A második — ellenkező — határesetnél az illető népcsoportban meglévő értékek nagy mértékben az állami közösségből adódnak. Bármennyire jogosult a népközösségi mozgalomnak kiterjesztése erre a népcsoportra is, a meglévő állami öntudatot teljes mértékben respek-

tálni kell. És pedig két okból. Először azért, mert az államnak joga van ahhoz, hogy polgáraiban az állami öntudatot kifejlessze, illetve a meglévő állami öntudatot megóvja. A második ok azonban az, hogy pozitív állami öntudat az illető népcsoport számára époly pozitív értéket képez, mint a népi öntudat. Ilyen esetben az egyénben, illetve a népcsoportban rejlő erkölcsi értékek az állami közösségből adódnak, az állami közösséggel állanak szerves kapcsolatban. A népközösségi mozgalom, mely ezeket az állami kapcsolatokat nem respektálja, saját erkölcsi alapjait is megdönti, mert hiszen ez az erkölcsi alap — mint azt eddig kifejtettük — abban áll, hogy a közösség erkölcsi értékeit képez, illetve erkölcsi értékeket termel. Ha mármost ezek az erkölcsi értékek nagyrészen az állami közösség termékei, — ami a második határesetnél van meg — akkor nem lehet az állami közösség tudatát megbolygatni anélkül, hogy ezáltal ezen értékeket ne veszélyeztessük. Ha a népközösségi mozgalom ennek dacára sem respektálná az illető népcsoport állami öntudatát, úgy annak lelki egyensúlyát bolygatná meg és az eredmény nem az volna, hogy a népcsoport új népi értékek felvételével a lelki-kulturális fejlődésnek egy magasabb fokát érné el, hanem a formális lelki káosz állapotába süllyedne. Az államközösség régi elemei leromboltatnak, az új népközösségi elemek pedig mint negatív értékek jutnak érvényre a régi állami öntudat elleni harcban. A politikai cél, a kettő közötti szintézis lehetetlenné válik, a népközösségi eszme az állami öntudat elleni harci eszközzé süllyed.

Úgy a Nemzetiségi Kongresszus határozata s az ott elhangzott beszédek, mint pedig jelen tanulmány elméleti fejtegetései rávilágítanak arra a tényre, hogy a népközösségi eszmének hatásfokát nem lehet oly élesen meghatározni, hogy ezáltal a gyakorlati politika szempontjából megbízható zsinórmértéket kapjunk. Ugyanakkor nem lehet az eszmét és a vele kapcsolatos mozgalmat elutasítani, mert hiszen ennek erkölcsi jogosultságát kétségbe vonni nem lehet. Ha mármost ez utóbbi tételből le kell vonnunk a következtetést és a népközösségi mozgalomnak szabad folyást engedni, akkor örökös feladat marad, ezt a mozgalmat az állami közösség érdekével és értékeivel összhangba hozni. Mivel pedig a kettő közötti szintézisre vonatkozóan abszolút és minden esetre alkalmazható elveket lefektetni nem tudunk, ezt a szintézist csakis az egyes esetek különleges körülményeinek figyelembevétele mellett lehet megteremteni. Más szóval az egyes kisebbségi népcsoport és állama közötti viszony szabja meg azokat a módszereket, melyeket az illető népközösségi mozgalomban alkalmazni lehet és szabad. A szintézis megteremtésénél egy általános elvet mégis figyelembe kell venni, ami az eddigi fejtegetésekből is kitűnik, ez pedig az, hogy a népközösségnek és az államközösségnek egymáshoz való viszonyát a bennük rejlő, illetve kitermelendő erkölcsi értékek szabják meg. Ezt az elvet a fenn vázolt két határesetben igyekeztünk igazolni.

TÖRÖK ÁRPÁD